

Codruța Hageanu

Drept civil. Succesiuni

Curs universitar

Editura
Hamangiu
2024

CUPRINS

Capitolul I. Reguli generale privind moștenirea	1
<i>Secțiunea 1. Noțiuni generale. Istoric</i>	1
<i>Secțiunea a 2-a. Noțiunea de moștenire. Dicționar de termeni succesorală</i>	5
<i>Secțiunea a 3-a. Scurt istoric al evoluției instituțiilor succesorale pe teritoriul României</i>	8
<i>Secțiunea a 4-a. Reguli generale comune moștenirilor legale și testamentare</i>	17
§1. Deschiderea moștenirii. Data și locul deschiderii moștenirii	17
§2. Felurile moștenirii. Caracteristicile transmiterii moștenirii	20
2.1. Felurile moștenirii	20
2.2. Caracteristicile transmiterii moștenirii	21
§3. Condițiile generale ale dreptului de a moșteni	28
3.1. Capacitatea de a moșteni (capacitatea succesorală)	28
3.2. Nedemnitatea succesorală	34
3.2.1. Noțiune	34
3.2.2. Clasificare	34
3.2.2.1. Nedemnitatea de drept	35
3.2.2.2. Nedemnitatea judiciară	38
3.2.2.2.1. Termenul de invocare a nedemnității judiciare	39
3.2.3. Efectele nedemnității	41
3.2.3.1. Efecte față de persoana nedemnului	41
3.2.3.2. Efecte față de moștenitorii nedemnului	43
3.2.3.3. Efectele nedemnității față de terți	43
3.2.4. Înlăturarea efectelor nedemnității	44
3.3. Vocația la moștenire	45
3.3.1. Noțiune	45
3.3.2. Clasificare	45

Capitolul II. Moștenirea legală	47
<i>Secțiunea 1. Noțiune</i>	47
<i>Secțiunea a 2-a. Principiile generale ale devoluțiunii legale a moștenirii</i>	50
§1. Principiul priorității claselor de moștenitori	50
§2. Principiul proximității gradului de rudenie	52
§3. Principiul împărțirii pe capete a moștenirii	53
<i>Secțiunea a 3-a. Reprezentarea succesorala</i>	53
§1. Noțiune	53
§2. Domeniul de aplicare	54
§3. Condițiile în care operează reprezentarea succesorala	57
3.1. Condițiile în persoana reprezentatului	57
3.2. Condițiile în persoana reprezentantului	61
§4. Efectele reprezentării	62
<i>Secțiunea a 4-a. Categoriile de moștenitori legali.</i>	
<i>Clasele de moștenitori și soțul supraviețuitor</i>	64
§1. Clasa întâi de moștenitori. Clasa descendenților defunctului	64
§2. Clasa a doua de moștenitori. Clasa ascendenților privilegiați și a colateralilor privilegiați ai defunctului	67
§3. Clasa a treia de moștenitori. Clasa ascendenților ordinari	71
§4. Clasa a patra de moștenitori. Clasa colateralilor ordinari	71
§5. Soțul supraviețuitor	72
5.1. Cazul nulității căsătoriei	74
5.2. Căsătoria putativă	76
5.3. Situația specială a bigamiei soțului decedat	77
5.4. Desfacerea căsătoriei (divorțul)	77
5.5. Drepturile succesorale ale soțului supraviețuitor	79
5.5.1. Drepturile de moștenire ale soțului supraviețuitor în concurs cu fiecare clasă de moștenitori	79
5.5.2. Dreptul de abitație al soțului supraviețuitor	84

5.5.3. Dreptul special de moștenire al soțului supraviețuitor asupra mobilierului și obiectelor de uz casnic care au fost afectate folosinței comune a soților _____	87
<i>Secțiunea a 5-a. Moștenirea vacantă [art. 553, art. 963 alin. (3), art. 1135-1140 C. civ.]</i> _____	88
<i>Secțiunea a 6-a. Administrarea provizorie a bunurilor moștenirii</i> _____	89
Capitolul III. Moștenirea testamentară _____	91
<i>Secțiunea 1. Considerații introductive</i> _____	91
<i>Secțiunea a 2-a. Testamentul. Definiție și caractere juridice</i> _____	94
<i>Secțiunea a 3-a. Proba testamentului</i> _____	98
<i>Secțiunea a 4-a. Interpretarea testamentului</i> _____	100
<i>Secțiunea a 5-a. Condițiile de valabilitate ale testamentului</i> _____	103
§1. Condițiile de fond _____	103
1.1. Capacitatea testamentară _____	103
1.2. Consimțământul testatorului _____	109
1.3. Obiectul testamentului _____	112
1.4. Cauza testamentului _____	113
§2. Condițiile de formă _____	114
2.1. Condițiile de formă aplicabile tuturor testamentelor _____	115
2.1.1. Forma scrisă _____	115
2.1.2. Forma actului separat _____	117
2.2. Felurile testamentelor _____	120
2.2.1. Testamentul olograf _____	120
2.2.1.1. Scrierea _____	122
2.2.1.2. Semnătura _____	123
2.2.1.3. Data _____	124
2.2.2. Testamentul autentic _____	128
2.2.3. Testamentele privilegiate _____	131
2.2.4. Testamentul sumelor și valorilor depozitate _____	133
2.2.5. Testamentul întocmit de cetățeni români în străinătate _____	134
2.2.6. Testamentul internațional _____	134

<i>Secțiunea a 6-a. Revocarea testamentului și retractarea</i>	
<i>revocării</i>	135
§1. Revocarea testamentului	135
§2. Retractarea revocării	136
<i>Secțiunea a 7-a. Principalele dispoziții testamentare (legatul, dezmoștenirea și execuția testamentară)</i>	137
§1. Legatul	137
1.1. Definiție	137
1.2. Desemnarea legatarului	138
1.3. Clasificarea legatelor	141
1.3.1. Clasificarea legatelor în funcție de obiectul lor	141
1.3.1.1. Legatul universal	142
1.3.1.2. Legatul cu titlu universal	145
1.3.1.3. Legatul cu titlu particular	148
1.3.2. Clasificarea legatelor în funcție de modalități	153
1.3.2.1. Legatul pur și simplu, legatul cu termen, legatul sub condiție	153
1.3.2.2. Legatul cu sarcină (<i>sub modo</i>)	155
1.4. Efectele legatelor	162
1.5. Ineficacitatea legatelor	163
1.5.1. Nulitatea legatelor	166
1.5.2. Revocarea legatelor	166
1.5.2.1. Revocarea voluntară	167
1.5.2.1.1. Distrugerea testamentului	168
1.5.2.1.2. Întocmirea unui testament ulterior cu dispoziții contrare sau incompatibile	169
1.5.2.1.3. Distrugerea sau înstrăinarea bunului legat	173
1.5.2.2. Revocarea judecătorească	176
1.5.3. Caducitatea legatului	182
1.5.4. Efectele ineficacității legatelor	185
§2. Dezmoștenirea	189
2.1. Noțiune și clasificări	189
2.2. Efectele dezmoștenirii	192
2.3. Nulitatea dezmoștenirii	194

§3. Execuțiunea testamentară _____	194
3.1. Desemnarea și misiunea executorului _____	194
3.2. Dreptul de administrare _____	195
3.3. Remunerația executorului _____	196
3.4. Răspunderea executorului _____	197
3.5. Încetarea execuțiunii _____	197
<i>Secțiunea a 8-a. Limitele dreptului de a dispune asupra</i>	
<i> moștenirii sau asupra bunurilor din aceasta _____</i>	<i>198</i>
§1. Interzicerea actelor juridice asupra moștenirilor	
nedeschise _____	198
§2. Substituțiile fideicomisare _____	201
§3. Liberalitățile reziduale _____	206
§4. Rezerva succesorală _____	207
4.1. Istoric _____	207
4.2. Noțiunea de rezervă succesorală _____	210
4.3. Caracterele rezervei _____	210
4.4. Moștenitorii rezervatari _____	212
4.5. Rezerva descendenților _____	212
4.6. Rezerva ascendenților privilegiați _____	215
4.7. Rezerva soțului supraviețuitor _____	217
4.8. Cotitatea disponibilă _____	218
4.9. Cotitatea disponibilă specială a soțului	
supraviețuitor _____	219
§5. Reducțiunea liberalităților excesive _____	221
5.1. Calculul rezervei succesorale și al cotităților	
disponibile _____	222
5.2. Reducțiunea liberalităților excesive _____	233
5.2.1. Persoanele care pot cere reducțiunea _____	234
5.2.2. Căile de realizare a reducțiunii _____	234
5.2.3. Termenul de prescripție _____	235
5.2.4. Ordinea reducțiunii _____	236
5.2.5. Efectele reducțiunii _____	238
5.2.6. Reducțiunea unor liberalități speciale _____	241
5.2.7. Imputarea liberalităților _____	242

Capitolul IV. Transmisiunea moștenirii	243
<i>Secțiunea 1. Dreptul de opțiune succesorală</i>	243
§1. Titularii dreptului de opțiune succesorală	244
§2. Caracterele juridice ale opțiunii succesorale	247
§3. Termenul de opțiune succesorală	250
§4. Variantele de opțiune succesorală	254
4.1. Acceptarea moștenirii	254
4.1.1. Acceptarea expresă	255
4.1.2. Acceptarea tacită	256
4.1.3. Efectele acceptării voluntare a moștenirii (exprese sau tacite)	259
4.1.4. Acceptarea forțată	262
4.1.5. Efectele acceptării forțate	266
4.2. Renunțarea la moștenire	266
4.2.1. Noțiune și caractere juridice	266
4.2.2. Efectele renunțării	269
<i>Secțiunea a 2-a. Transmiterea moștenirii</i>	271
§1. Obiectul transmisiunii succesorale	271
§2. Transmisiunea activului și a pasivului succesoral	274
<i>Secțiunea a 3-a. Sezina</i>	278
<i>Secțiunea a 4-a. Petiția de ereditate</i>	281
 Capitolul V. Indiviziunea succesorală și partajul	 285
<i>Secțiunea 1. Indiviziunea succesorală</i>	285
<i>Secțiunea a 2-a. Partajul</i>	287
§1. Dreptul de a cere partajul și limitele acestuia	289
§2. Termenul pentru formularea acțiunii de partaj	291
§3. Capacitatea cerută pentru formularea cererii de partaj	292
§4. Titularii dreptului de a cere partajul	293
§5. Obiectul partajului	294
§6. Raportul donațiilor	295
6.1. Noțiune	295
6.2. Subiecții raportului	298
6.3. Cine poate cere raportul?	301
6.4. Obiectul raportului	301

6.5. Modul de efectuare a raportului	303
§7. Plata datoriilor	306
§8. Felurile partajului	308
§9. Efectele juridice ale partajului	312
§10. Desființarea partajului	313
<i>Secțiunea a 3-a. Partajul de ascendent</i>	313
§1. Noțiune	313
§2. Subiectele partajului de ascendent	315
§3. Forma în care se poate realiza partajul de ascendent	315
TESTE-GRILĂ EXAMENE	317
I. Reguli generale privind moștenirea	317
II. Moștenirea legală	319
III. Moștenirea testamentară	329
IV. Transmisiunea și partajul moștenirii	332
RĂSPUNSURI ȘI EXPLICAȚII	338
I. Reguli generale privind moștenirea	338
II. Moștenirea legală	340
III. Moștenirea testamentară	352
IV. Transmisiunea și partajul moștenirii	355

§3. Principiul împărțirii pe capete a moștenirii

Articolul 964 alin. (4) C. civ. prevede că între rudele din aceeași clasă și de același grad, moștenirea se împarte în mod egal, dacă legea nu prevede altfel.

Legea prevede două excepții de la această regulă, excepții care apar în cazul împărțirii moștenirii pe linii între frații diferiți ai defunctului (în clasa a doua) sau în cazul împărțirii pe tulpini în cazul reprezentării succesorală (doar în clasa descendenților și în cazul colateralilor privilegiați din clasa a doua de moștenitori).

Secțiunea a 3-a. Reprezentarea succesorală

În primul rând, se impune să facem distincție între reprezentarea succesorală și reprezentarea legală sau convențională din dreptul civil comun. Spre deosebire de reprezentarea civilă în cadrul căreia reprezentantul poate acționa în numele și pentru reprezentat, actele încheiate producând efecte în beneficiul sau în sarcina reprezentatului, în materie succesorală, reprezentarea determină înlocuirea, substituirea reprezentatului de către reprezentant, astfel că niciun efect ulterior nu se mai produce față de reprezentat.

§1. Noțiune

Așa cum arată art. 965 C. civ., „prin reprezentare succesorală, un moștenitor legal de un grad mai îndepărtat, numit reprezentant, urcă, în virtutea legii, în drepturile ascendentului său, numit reprezentat, pentru a culege partea din moștenire ce i s-ar fi cuvenit acestuia dacă nu ar fi fost nedemn^[1] față de defunct sau decedat la data deschiderii moștenirii”. Scopul instituirii reprezentării în favoarea anumitor categorii de moștenitori este acela al menținerii egalității

^[1] Dreptul francez admite în prezent și reprezentarea nedemnului și a renunțătorului, însă la data adoptării Codului civil, la 1804, numai persoana decedată putea fi reprezentată. M. PLANIOL, *Traité élémentaire de droit civil*, vol. III, L.G.D.J., Paris, 1932, parag. 1765, p. 399.

între anumite rude ale defunctului, în cazul intervenirii unor incidente, și care, în lipsa reprezentării, ar fi excluse de la moștenire^[1].

Exemplu

Defunctul are trei copii, fiecare având câte unul sau doi copii, nepoți ai defunctului. La deschiderea moștenirii, averea defunctului este culeasă de cei trei copii care, fiind rude de gradul întâi cu defunctul, îi înlătură pe nepoți, care sunt rude de gradul al doilea. În acest caz, câte o treime din moștenirea defunctului se transmite pe fiecare tulpină (fiu al defunctului).

Dacă însă, la data deschiderii moștenirii, unul dintre fii ar fi decedat, în lipsa reprezentării, averea defunctului s-ar împărți în două, între fiii în viață care i-ar înlătura pe copiii celui decedat în virtutea regulii proximității gradului de rudenie. Or, prin reprezentare, tocmai această inechitate a voit să o înlătore legiuitorul. Ca urmare, potrivit legii actuale, în cazul în care unul din cei trei fii a decedat înainte sau deodată cu defunctul, masa succesorală se va împărți tot în trei părți egale, două vor fi culese de cei doi fii în viață, iar cea de a treia se va împărți egal între copiii fiului decedat, adică între nepoții defunctului care provin din tulpina corespunzătoare fiului decedat. Aceștia vor culege prin reprezentare partea care se cuvenea părintelui lor dacă ar fi fost în viață. În același mod funcționează reprezentarea și în cazul fraților defunctului, dar și în cazul în care unul dintre fii sau frați este nedemn.

§2. Domeniul de aplicare

Reprezentarea succesorală poate opera numai în anumite clase sau categorii de moștenitori.

^[1] Definiția legală actuală a reprezentării nu se mai referă la această instituție ca la o ficțiune a legii, așa cum făcea art. 664 C. civ. 1864. De altfel, caracterizarea reprezentării ca fiind o ficțiune legală își avea izvorul în dreptul roman în care pretorul apela adesea la ficțiuni pentru a înova sau a ocoli o dispoziție a dreptului civil. Așa cum arătau autorii francezi, criticând legislația din care s-a inspirat și legiuitorul român, legiuitorul contemporan nu are nevoie de asemenea procedee piezișe; legea n-are decât să hotărască în mod categoric, fără a crea ficțiuni, acolo unde nu este nevoie. M. PLANIOL, A. COLIN, H. CAPITANT citați de C. HAMANGIU, I. ROSETTI-BĂLĂNESCU, AL. BĂICOIANU, *Tratat de drept civil român, op. cit.*, parag. 536, p. 236.

Pot veni la moștenire prin reprezentare succesorală numai descendenții copiilor defunctului (clasa întâi de moștenitori) și descendenții fraților sau surorilor defunctului (din clasa a doua de moștenitori, dar doar colaterali privilegiați), potrivit art. 966 C. civ. În cazul clasei a doua de moștenitori, aplicarea reprezentării este limitată și de vocația succesorală generală care, în linie colaterală, există doar până la gradul patru inclusiv de rudenie cu defunctul.

De asemenea, reprezentarea operează în toate cazurile în care sunt îndeplinite condițiile pentru intervenirea ei, aplicarea fiind imperativă și neputând fi înlăturată prin voința defunctului sau prin condiționarea acceptării la moștenire a moștenitorilor (moștenitorii nu pot accepta moștenirea cu condiția înlăturării reprezentării, ei pot accepta pur și simplu sau renunța la moștenire). Faptul că reprezentarea operează imperativ nu îi lipsește pe reprezentanți de dreptul lor de opțiune succesorală, dimpotrivă chiar, în cazul în care reprezentatul are mai mulți descendenți de același grad, fiecare poate opta diferit, adică să accepte sau nu moștenirea la care ar avea dreptul să vină prin reprezentare. Dacă unul sau unii renunță la moștenirea respectivă, ceilalți reprezentanți vor primi cote majorate.

Exemplu

D decedează și are trei copii, C1, C2 și C3, fiecare având la rândul său copii. C1 are doi copii, pe N1 și pe N2, C2 are trei copii, pe N3, N4 și N5, iar C3 are doar un copil, pe N6.

– dacă la deschiderea moștenirii lui D C1 și C2 sunt decedați, averea se va împărți pe tulpini, adică în trei părți egale de câte $\frac{1}{3}$ fiecare. C3 va culege partea sa de $\frac{1}{3}$, iar celelalte tulpini vor împărți cota de $\frac{1}{3}$ ce le revine în funcție de numărul nepoților defunctului. N1 și N2 vor primi fiecare câte $\frac{1}{6}$ din moștenire ($\frac{1}{3}:2=\frac{1}{6}$), iar N3, N4 și N5 vor primi fiecare câte $\frac{1}{9}$ din moștenire ($\frac{1}{3}:3=\frac{1}{9}$);

– dacă la deschiderea moștenirii lui D toți cei trei fii ai săi sunt decedați, averea se va împărți tot pe tulpini și va fi culeasă de nepoți. Aceștia nu vor culege egal, pe capete, ci pe tulpini, astfel N1 și N2 vor culege fiecare câte $\frac{1}{6}$ din moștenire ($\frac{1}{3}:2=\frac{1}{6}$), N3, N4 și N5 vor culege fiecare câte $\frac{1}{9}$ din moștenire ($\frac{1}{3}:3=\frac{1}{9}$), iar N6 va culege $\frac{1}{3}$ din moștenire. Este

important să observăm că, deși în acest caz vin la moștenire doar descendenți de gradul doi, ei nu vin în nume propriu, ci tot prin reprezentare, pentru că ea operează întotdeauna când sunt îndeplinite condițiile legale^[1].

Chiar și atunci când, de exemplu, fiecare copil al defunctului ar avea același număr de copii (nepoți ai defunctului) și deci cotele lor ar fi identice indiferent dacă vin prin reprezentare sau în nume propriu, trebuie să reținem reprezentarea pentru că există cel puțin două efecte ale reprezentării^[2] care impun aplicarea regulilor acestei instituții.

– primul efect se referă la situația în care unul dintre nepoți renunță la moștenirea defunctului sau este el însuși decedat sau nedemn fără moștenitori. În acest caz, fiind aplicabile dispozițiile referitoare la reprezentare, cota lui va mări drepturile fraților săi, deci va rămâne în aceeași tulpină și nu se va împărți între toți nepoții, cum s-ar întâmpla dacă aceștia ar fi venit în nume propriu la moștenire;

– al doilea efect are în vedere raportul donațiilor. Nepoții care vin la moștenire prin reprezentare sunt obligați să raporteze donațiile primite de autorii lor de la defunct, obligație care nu există dacă ar veni în nume propriu [art. 1149 alin. (3) C. civ.];

– dacă la deschiderea moștenirii lui D, singurul fiu al acestuia, C, este decedat și are la rândul său doi copii, N1 și N2, cei doi nepoți de fiu ai lui D vor veni la moștenire tot prin reprezentare, și nu în nume propriu. Această soluție este corectă, întrucât reprezentarea operează imperativ, de drept și în toate cazurile, deci și atunci când există o singură tulpină, dar și pentru că soluția contrară ar produce efecte inechitabile în ceea ce privește raportul donațiilor, dacă la moștenire va veni și soțul supraviețuitor al lui D, soț care poate solicita raportul în concurs cu descendenții, dar și atunci când ar fi aplicabile dispozițiile referitoare la efectul particular al reprezentării^[3] (de exemplu, dacă C, fiul defunctului, nu ar fi mort, ci nedemn, și, după dezbaterea moștenirii lui D, s-ar mai naște un copil al lui C care ar avea dreptul să ceară fraților săi născuți sau cel

^[1] B. PĂTRAȘCU, I. GENOIU, *Reprezentarea succesorală, loc. cit.*, p. 636. Soluția este identică în Franța, în condițiile în care reprezentarea are o reglementare aproape identică, C. JUBAULT, *op. cit.*, p. 152.

^[2] F. DEAK, R. POPESCU, *op. cit.*, vol. I, p. 178.

^[3] Explicat *infra*, §4. Efectele reprezentării.

puțin concepuți înainte de deschiderea moștenirii lui D, să raporteze bunurile pe care le-au primit din moștenirea lui D – art. 969 C. civ.)^[1];

– dacă la deschiderea moștenirii lui D, C1, C2 și C3 sunt renunțatori, cei șase nepoți vor veni la moștenire în nume propriu, nu prin reprezentare (pentru că toți descendenții de grad unu fiind renunțatori, nu sunt îndeplinite condițiile pentru reprezentare) și vor culege fiecare cote egale de 1/6 din moștenire;

– dacă la deschiderea moștenirii lui D, C1 este decedat, iar C2 și C3 sunt renunțatori, averea defunctului va fi culeasă de copii lui C1, care o vor împărți egal între ei (fiecare va lua 1/2 din moștenire), iar C2 și C3, fiind renunțatori, nu vor culege nimic, nici ei, dar nici copiii lor, care nu pot veni prin reprezentare, nefiind îndeplinite condițiile pentru aceasta.

§3. Condițiile în care operează reprezentarea succesorală

3.1. Condițiile în persoana reprezentatului

– **Reprezentatul trebuie să fie decedat sau nedemn.** Articolul 967 C. civ. prevede în acest sens că „poate fi reprezentată persoana lipsită de capacitatea de a moșteni, precum și nedemnul, chiar aflat în viață la data deschiderii moștenirii”.

^[1] Doctrina este împărțită în ceea ce privește aplicarea reprezentării atunci când defunctul are un singur copil, decedat sau nedemn, și care, la rândul său are mai mulți copii. Unii autori au susținut că este de neconceput ca reprezentarea succesorală să opereze în situația unei singure tulpini cu motivarea că, întrucât rațiunea de a fi a reprezentării este aceea de a păstra egalitatea între tulpini, rezultă că aceasta nu poate opera decât dacă există cel puțin două tulpini, iar nu și dacă există una singură, D. CHIRICĂ, *Tratat de drept civil...*, op. cit., p. 39-40; J. KOCIS, P. VASILESCU, op. cit., p. 39; J. KOCIS, *Aprecieri asupra unor reglementări legale din materia reprezentării succesorale*, în *Liber Amicorum Liviu Pop. Reforma dreptului privat român în contextul federalismului juridic european*, Ed. Universul Juridic, București, 2015, p. 466. Alți autori, a căror opinie o împărtășim, dezvoltând argumentele pe care le-am indicat în text, au susținut că și în cazul unei singure tulpini, trebuie să reținem că a operat reprezentarea succesorală. F. DEAK, R. POPESCU, op. cit., vol. I, p. 179-182; D. NEGRILĂ, *Reprezentarea succesorală sau de ce nu este atât de simplu precum pare*, în *Revista Universul Juridic* nr. 4/2016, <https://revista.universuljuridic.ro/reprezentarea-succesorală-sau-de-ce-nu-este-atât-de-simplu-precum-pare/>.

În ceea ce privește persoana lipsită de capacitate de exercițiu, arătăm că poate fi reprezentat atât moștenitorul decedat la data deschiderii moștenirii (predecedat defunctului), dar și cel care a decedat în același timp cu defunctul, în aceeași împrejurare sau împrejurări diferite.

Nedemnul poate fi reprezentat și dacă este în viață (și dacă este decedat) și indiferent dacă este aplicabilă nedemnitatea de drept sau cea judiciară.

– **Reprezentatul, dacă nu ar fi fost decedat sau nedemn, să fi putut culege moștenirea, adică locul său să fie util**^[1]. Astfel, acest lucru nu este posibil dacă nedemnul a renunțat la moștenire sau dacă cel decedat sau chiar nedemnul ar fi fost înlăturați de la moștenire de existența unor moștenitori din clase sau grade mai apropiate de defunct sau prin voința defunctului care i-a dezmoștenit^[2]. Ca urmare, potrivit legislației actuale, renunțătorul și cel dezmoștenit nu pot fi reprezentați, în acest sens doctrina fiind unanimă.

În ceea ce ne privește, dacă acceptăm și ne conving argumentele care justifică imposibilitatea reprezentării renunțătorului^[3], credem

[1] F. DEAK, R. POPESCU, *op. cit.*, vol. I, p. 164.

[2] În doctrină s-a exprimat și opinia că nu există nicio prevedere legală care să impună condiția negativă ca reprezentantul să nu fie dezmoștenit de *de cuius* pentru a putea veni la moștenirea acestuia prin mecanismul reprezentării. J. Kocsis, *Aprecieri asupra unor reglementări...*, *loc. cit.*, p. 470.

[3] Referitor la reprezentarea renunțătorului, au existat discuții la adoptarea Codului civil, dar s-a acceptat, în final, poziția ca acesta să nu poată fi reprezentat, având în vedere motivele pentru care o persoană renunță la moștenire și efectele pe care reprezentarea renunțătorului le-ar produce asupra familiei lui *de cuius* și/sau a renunțătorului. Astfel, o persoană ar putea renunța la moștenire din motive subiective (de exemplu, relațiile dintre defunct și un copil sau un frate al său sunt atât de degradate încât acesta nu dorește să primească nimic de la defunct), caz în care posibil ca și descendenții renunțătorului să fi fost în relații reci cu defunctul, iar dacă relațiile ar fi fost mai bune, reprezentarea ar fi putut deteriora relațiile renunțătorului cu proprii săi descendenți. Un alt motiv pentru care o persoană ar putea renunța la o moștenire ar fi acela că moștenirea este insolubilă, iar în acest caz nici descendenții renunțătorului nu ar avea de câștigat venind prin reprezentare la o astfel de moștenire. În al treilea rând, renunțarea la o succesiune poate avea ca scop fraudarea creditorilor renunțătorului. În acest caz, potrivit art. 1122 C. civ., creditorii pot solicita instanței de judecată revocarea renunțării, în termen de 3 luni de la data

că nu aceeași soartă ar trebui să aibă cel dezmoștenit, în privința căruia există argumente temeinice care ar justifica, chiar *de lege lata*, reprezentarea acestuia, cel puțin pentru egalitate de tratament cu nedemnul și pentru a nu prejudicia economic pe descendenții care provin din tulpina exheredată^[1].

Așa cum s-a arătat în jurisprudența franceză, interpretarea care ar permite reprezentarea celui dezmoștenit (mai ales dacă vorbim despre un frate al defunctului care, nefiind moștenitor rezervatar, poate fi dezmoștenit total), chiar dacă nu este în litera legii, este în spiritul acesteia, pentru că, atât dreptul succesoral francez, cât și cel român, permit reprezentarea nedemnului și a precedaților (în

la care au cunoscut renunțarea. Admiterea acțiunii în revocare produce efectele acceptării moștenirii de către succesibilul debitor, dar numai în privința creditorului reclamant și în limita creanței acestuia, astfel că descendenții renunțătorului tot nu ar fi favorizați prin reprezentare. Nu în ultimul rând, o persoană poate renunța la o moștenire pentru a favoriza anumiți comoștenitori, iar într-o astfel de situație, aplicarea reprezentării ar lipsi de efecte voința renunțătorului și ar putea produce neînțelegeri între renunțător și comoștenitori, dar și între renunțător și descendenții săi. Analiza acestor situații posibile a determinat legiuitorul să nu permită reprezentarea renunțătorului. I. NICOLAE, *Particularități ale reprezentării succesoriale din perspectiva noului Cod civil*, în Acta Universitatis George Bacovia. Juridica, nr. 2/2014, https://www.ugb.ro/Juridica/Issue6RO/12._Particularitati_ale_reprezentarii_succesorale.ioana_Nicolae.RO.pdf.

^[1] În doctrină s-a subliniat natura nedemnității de exheredare legală, deși concluzia finală a fost aceea a inadmisibilității reprezentării persoanei exheredate, *de lege lata*. Astfel, s-a arătat că, „Dacă nedemnitatea (atât în versiunea judiciară, cât și în ipostaza nedemnității *ope legis*) are natura unei «exheredări legale», antinomia instalată între aceasta și «exheredarea testamentară» (dezmoștenirea voluntară *stricto sensu*) în planul reprezentării succesoriale ar deveni tot mai dificil de justificat; admisă pentru descendenții nedemnului, reprezentarea succesorală nu poate fi invocată, în actuala reglementare legală, nici de către descendenții renunțătorului (cu excepția cazului în care renunțătorul ar fi nedemn/s-ar afla într-una din situațiile de nedemnitate legală sau judiciară), nici de către descendenții persoanei exheredate, în pofida faptului că exheredarea, la fel ca nedemnitatea, nu ar trebui să poată reverbera în mod negativ (în plan economic) asupra descendenților respectivului succesibil, din unghiul egalității între tulpini”, J. GOICOVICI, *Exheredare umanum est: reprezentarea succesorală a persoanei exheredate*, pe www.juridice.ro, postat la 16.02.2021, <https://www.juridice.ro/706244/exheredare-humanum-est-reprezentarea-succesorala-a-persoanei-exheredate.html>, accesat la 3.01.2024.

dreptul francez se permite chiar și reprezentarea renunțătorului, dar legiuitorul român nu a preluat această dispoziție), dar nu și a celui dezmoștenit, însă rațiunile ocrotirii descendenților pe tulpini contra consecințelor nefavorabile economic ale hazardului ar persista și în cazul descendenților provenind pe tulpina în care se află succesibilul exheredat^[1]. Subliniem însă că opinia unanimă a doctrinei și jurisprudenței actuale este în sensul că nici cel dezmoștenit nu poate fi reprezentat^[2], indiferent dacă este moștenitor rezervatar (fiind descendent al defunctului) sau nu (fiind un frate al defunctului).

Exemple

1. Defunctul are doi copii, C1 și C2, care au la rândul lor copii. C1 are un fiu, N1, iar C2 are doi copii, pe N2 și N3. Dacă la data deschiderii moștenirii lui D, C2 este decedat, dar a fost și dezmoștenit prin testament de D, C2 va putea fi reprezentat ca persoană decedată, dar N2 și N3 nu vor putea culege decât rezerva succesorală care s-ar fi cuvenit tatălui lor urmare a exheredării sale. Ca urmare, C2, dacă ar fi fost în viață, ar fi avut dreptul doar la rezerva succesorală de 1/4, iar aceasta va reveni prin reprezentare lui N2 și N3, care vor primi fiecare câte 1/8 din masa succesorală. Restul de 3/4 va reveni lui C1.

2. Defunctul are doi copii, C1 și C2, care au la rândul lor copii. C1 are un fiu N1, iar C2 are doi copii, pe N2 și N3. Dacă la data deschiderii moștenirii lui D, ambii săi copii sunt în viață, dar C2 a fost și dezmoștenit prin testament de D, C2 nu va putea fi reprezentat (pentru că dintre persoanele în viață numai nedemnul poate fi reprezentat). El va culege rezerva succesorală de 1/4 din moștenire, iar restul de 3/4 va fi cules de fratele său, C1.

3. Defunctul are doi copii, C1 și C2, care au la rândul lor copii. C1 are un fiu N1, iar C2 are doi copii, pe N2 și N3. Dacă la data deschiderii moștenirii lui D, ambii săi fii sunt în viață, dar au fost și dezmoșteniți prin testament de D, C1 și C2 vor culege rezerva succesorală, adică fiecare va

^[1] Hotărârea Curții de Apel Versailles a fost reformată prin decizia Curții de Casație franceze din 17 aprilie 2019, citată de J. GOICOVICI, *Exheredare umanum est...*, loc. cit., nota 8.

^[2] F. DEAK, R. POPESCU, *op. cit.*, vol. I, p. 163.

primi câte $1/4$ din moștenire ($1/2:2 = 1/4$). Restul de jumătate din masa succesorală va fi cules de cei trei nepoți care vor veni la moștenire în nume propriu, și nu prin reprezentare (pentru că părinții lor sunt în viață și dezmoșteniți, iar dezmoștenitul nu poate fi reprezentat) și vor primi cote egale de $1/6$ fiecare ($1/2:3=1/6$).

4. Defunctul are doi copii, C1 și C2, iar C2 are un fiu, pe N, care, la rândul său, are un alt fiu, M, care este strănepot lui D. Dacă la data deschiderii moștenirii lui D, C2 este decedat, iar N renunță la moștenirea lui D, moștenirea acestuia va fi culeasă în întregime de C1, fiul defunctului D. M nu poate veni prin reprezentarea lui C2 pentru că autorul său, N, a renunțat la moștenirea lui D, iar reprezentarea nu poate opera *per saltum* sau *omisso medio*, ci doar din grad în grad^[1].

5. Defunctul are doi frați, F1 și F2, care au la rândul lor copii. F1 are un fiu, NF1, iar F2 are doi copii, pe NF2 și NF3. Dacă la data deschiderii moștenirii lui D, F2 este decedat, dar a fost și dezmoștenit prin testament de D, întreaga moștenire a lui D va fi culeasă de F1, fratele în viață, iar nepoții de frate nu vor culege nimic. Copiii lui F2 nu vor putea veni prin reprezentarea părintelui lor decedat, pentru că locul acestuia nu este util: chiar dacă ar fi fost în viață, el nu ar fi cules nimic pentru că a fost dezmoștenit, iar frații nu sunt moștenitori rezervatari. Aceeași soluție se impune și dacă F2 ar fi în viață și dezmoștenit. Întreaga masa succesorală va fi culeasă de F1.

3.2. Condițiile în persoana reprezentantului

Reprezentantul trebuie să îndeplinească toate condițiile generale pentru a-l moșteni pe defunct [art. 967 alin. (2) C. civ.], mai exact trebuie să aibă capacitate succesorală la data decesului lui *de cuius*, să aibă vocație succesorală față de acesta, să nu fie nedemn sau dezmoștenit de acesta^[2] și să nu fi renunțat la moștenirea defunctului.

În schimb, reprezentarea operează chiar dacă reprezentantul este nedemn față de reprezentat sau a renunțat la moștenirea lăsată de acesta ori a fost dezmoștenit de el, pentru că reprezentantul vine

^[1] *Idem*, p. 164.

^[2] În sens contrar, că poate fi dezmoștenit de defunct fără a fi oprită reprezentarea, J. Kocsis, *Aprecieri asupra unor reglementări...*, loc. cit., p. 470.

prin reprezentare la moștenirea defunctului, și nu la cea a reprezentatului, deci condițiile generale pentru a moșteni trebuie să fie îndeplinite față de defunct.

Exemplu

Defunctul are doi copii, C1 și C2, dintre care C2 este decedat la data deschiderii moștenirii. La rândul său, C2 are doi copii, N1 și N2. Prin testament autentic, C2 l-a dezmoștenit pe fiul său N1 care, urmare a acestei dispoziții testamentare, a dat o declarație autentică de renunțare la moștenirea tatălui său C2.

Moștenirea lăsată de D, sub rezerva acceptării în termenul legal de un an de la deschiderea moștenirii, va fi culeasă de: C1, care va primi jumătate din moștenire în nume propriu, și N1 și N2. Cei doi nepoți vor culege împreună, prin reprezentare, jumătatea care s-ar fi cuvenit tatălui lor, C2, dacă ar mai fi fost în viață la deschiderea moștenirii lui D. Fiecare nepot va culege 1/4 din moștenire. Se observă că, sub aspectul reprezentării, este indiferent faptul că N1 a fost dezmoștenit și apoi a și renunțat la moștenirea reprezentatului, tatăl său, condițiile pentru a moșteni trebuind a fi îndeplinite față de D.

§4. Efectele reprezentării

Reprezentarea succesorală are un efect general, împărțirea moștenirii pe tulpini (și nu pe capete cum este regula), și un efect particular prevăzut de art. 969 C. civ., aplicabil numai în cazul nedemnului care a conceput cel puțin un copil după deschiderea moștenirii față de care este nedemn.

Efectul general al reprezentării este reglementat de art. 968 C. civ. și presupune că în cazurile în care operează reprezentarea succesorală, moștenirea se împarte pe tulpină.

Prin *tulpină* se înțelege:

- înăuntrul clasei întâi, descendentul de gradul întâi care culege moștenirea sau este reprezentat la moștenire;
- înăuntrul clasei a doua, colateralul privilegiat de gradul al doilea care culege moștenirea sau este reprezentat la moștenire.

Dacă aceeași tulpină a produs mai multe ramuri, în cadrul fiecărei ramuri subdivizarea se face tot pe tulpină, partea cuvenită descendenților de același grad din aceeași ramură împărțindu-se între ei în mod egal.

Exemplu

D are doi copii, C1 și C2. C2 decedează în anul 2020 și are doi copii, pe N1 și N2. D moare în anul 2023 și va fi moștenit de C1 (cota de $1/2$) și de N1 și N2, care vor veni prin reprezentarea lui C2 și vor primi fiecare câte $1/4$ din moștenire. În acest exemplu tulpinile vor fi reprezentate de C1 și C2, fiii defunctului D, și numărul lor va determina modul de împărțire a moștenirii. N1 și N2 vor împărți egal între ei ceea ce s-ar cuveni tulpinii din care provin, adică lui C2.

Efectul particular al reprezentării succesoriale presupune că „copiii nedemnului concepuți înainte de deschiderea moștenirii de la care nedemnul a fost exclus vor raporta la moștenirea acestuia din urmă bunurile pe care le-au moștenit prin reprezentarea nedemnului, dacă vin la moștenirea lui în concurs cu alți copii ai săi, concepuți după deschiderea moștenirii de la care a fost înlăturat nedemnul. Raportul se face numai în cazul și în măsura în care valoarea bunurilor primite prin reprezentarea nedemnului a depășit valoarea pasivului succesoral pe care reprezentantul a trebuit să îl suporte ca urmare a reprezentării” [art. 969 alin. (1) C. civ.].

Exemplu

D are doi copii, C1 și C2. La data decesului lui D, în anul 2020, C1, care este nedemn, are un copil, pe N1. Moștenirea lui D se va împărți egal între C2 și N1, care va veni la moștenire prin reprezentarea tatălui său nedemn. În urma dezbaterii moștenirii, lui N1 îi revin bunuri în valoare de 10000 de lei. În anul 2023, C1 mai are un fiu, N2, care, nefiind născut în 2020, nu a putut participa la moștenirea lui D.

C1 decedează în 2024 și lasă o avere compusă din bunuri în valoare de 50000 lei și nu are nicio datorie.

La moștenirea lui C1 vor veni N1 și N2, dar în aplicarea art. 969 C. civ., N1 va fi obligat să raporteze (să aducă la masa succesorală a lui C1) bunurile în valoare de 10000 lei primite din moștenirea lui D (raportul se face, de regulă, prin echivalent). Ca urmare, masa succesorală după C1, întregită cu bunurile raportate de N1, va avea o valoare de 60000 de lei și se va împărți egal între cei doi fii ai lui C1, adică între N1 și N2. N2 va primi bunuri în valoare de 30000 de lei, iar N1 doar bunuri în valoare de 20000 de lei la care se vor adăuga bunurile de 10000 lei primite din moștenirea lui D și astfel se va crea egalitate între cei doi copii ai lui C1, atât cel conceput la data deschiderii moștenirii lui D, cât și cel conceput după această dată primind părți egale.

*Secțiunea a 4-a. Categoriile de moștenitori legali.
Clasele de moștenitori și soțul supraviețuitor*

§1. Clasa întâi de moștenitori. Clasa descendenților defunctului

Prima clasă de moștenitori cuprinde descendenții defunctului (rude în linie dreaptă descendentă, copii, nepoți, strănepoți, în această clasă neexistând limită de grad) [art. 975 C. civ.].

Descendenții pot fi din căsătorie, din afara căsătoriei sau din adopție, toți moștenind egal pentru că art. 48 alin. (3) din Constituția României prevede că „Copiii din afara căsătoriei sunt egali în fața legii cu cei din căsătorie”, ca urmare nu ar fi constituțional un tratament diferențiat între aceste categorii de copii.

De asemenea, în privința adopției, prin adopție, persoana adoptată devine rudă cu adoptatorii și cu rudele acestora cu efecte depline, ca și cum ar fi copilul firesc, biologic, al acestora, deci nici în acest caz nu există temei pentru o diferențiere de tratament succesoral între copilul adoptat și cel biologic al defunctului.

Moștenitorii din clasa I sunt preferați oricăror alte rude ale defunctului, ei vin la moștenire în primul rând și înlătură de la moștenire clasele de moștenitori subsecvente.